

Bárdos Zoltán Katasztrófák kora

A tudományos élet régi, szép szokása, hogy a kollégák, pályatársak tanulmányt írnak a kerek születésnapját ünneplő jubiláns munkássága előtti tisztelgésül. A Bíbor Kiadó rendhagyó emlékkötetet jelentetett meg dMuhoray Árpád ny. pv. vezérőrnagy, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem egyetemi docense 65. születésnapja tiszteletére. Rendhagyó az emlékkötet, mivel nem számos szerző eltérő tárgyú írásait adja közre, hanem az ünnepelt és a régi barát, Kondorosi Ferenc egyetemi tanár, jogászprofesszor kalauzolja el közös könyvében az olvasókat a katasztrófák világába, az egyén szemszögéből vizsgálva a biztonsági kihívásokat, a kockázati társadalom vadhajtasait.

Muhoray Árpád táborno k ú r a hazai katasztrófavédelem kiemelkedő tapasztalatokkal rendelkező szakértője és a kapcsolódó tudományterületek avatott művelője. Kondorosi Ferenc professzor elméleti munkásságában az utóbbi öt évben kiemelkedő szerepet kapott az un. világveszélyek vizsgálata. 2015-ben jelent meg A világ végveszélyben, 2016-ban A migráció kockázatai, 2017-ben A XXI. század alkonya c. könyve. 2018-ban pedig a táborno k és a professzor közös tanulmánykötetet adtak ki Európa közepén címmel.

A kötet szerzői a vonatkozó joganyag, különösen az új katasztrófavédelmi törvény fókuszán keresztül ismertetik az emberekre leselkedő biztonsági kihívásokat, az elemi csapásokat, a társadalmi és természeti veszélyeket, továbbá a civilizációs eredetű ipari szerencsétlenségeket. Ugyanakkor rávilágítanak a veszélyek megelőzésében a felkészülés fontosságára, valamint a védekezés lehetőségeire is. Meggyőződésük szerint az emberiségre váró, esetenként a világvégét idéző katasztrófák közül sokfajta veszély rendkívül közeli és konkrét. Éppen ezért a táborno k és a jogtudós úgy látja, itt az ideje, hogy a fenyegető körülményeket a társadalmak békéjéért, biztonságáért felelős államok és vezetők felismerjék, hatásukat elhárítsák vagy enyhítsék.

A könyv hat nagy fejezetre tagolódik: I. Az egyén és a biztonsági kihívások, II. A kockázati társadalom valósága, III. Elemi csapások, természeti veszélyek, IV. Ipari szerencsétlenségek, civilizációs veszélyek, V. A katasztrófavédelem szervezete és működése, VI. Vörösiszap-katasztrófa.

Az egyén és a biztonsági kihívások fejezetben az egyén szemszögéből vizsgálják a biztonsági kihívásokat, (népességyarapodás, az iparosodás, a technológiai

fejlődés, az infrastruktúrák rohamos szélesedése, az urbanizáció, a globális klímaváltozás és az ebből adódó rendkívüli időjárási helyzetek) ezek mind hozzájárulnak a kockázatok növekedéséhez. Megismerhető-e világunk, és amennyiben igen, mennyire alakítható? Vannak-e törvényszerűségek a katasztrófák bekövetkezésében, vagy csak egy a biztos, hogy a pusztításuk egyre nagyobb emberi szenvedést okozhat, amennyiben az ember lebecsüli a természet törvényeit? Azonban van lehetőség a pozitív változásra a helyzet javítására, ehhez szükséges, hogy az életmódunkon drasztikusan változtassunk, annak néhány éven belül pozitív hatásai lennének, például kevésbé lennének pusztítók az extrém időjárási helyzetek. A jog világában számos szabály született a katasztrófavédeletről, azok elhárításával felszámolásával kapcsolatos feladatokról. A szerzők meggyőződése, hogy jog, a jogrendszeren belül a büntetőjog csak a végső megoldás a katasztrófák kivédése, az ellenük való védekezés lehetséges formáinak megismerése terén.

A kockázati társadalom valósága fejezetet a fenntartható fejlődés fogalmával indítják a szerzők, amely abból indul ki, hogy a gazdaság csak a környezet megőrzésével növekedhet tovább. Ugyanakkor a harmadik évezred küszöbére egyre világosabbá vált, hogy a tudományos-technikai-technológiai fejlődés elérte azt a határvonalat, amikor már az emberi társadalom egésze és az egyes ember számára is veszélyforrást jelent. A kockázati társadalom, a fejlett ipari társadalmak által jelentett azon kockázatokra vonatkozik, amelyek már magát az életet veszélyeztetik az önkényes és öncélú technikai-gazdasági fejlődés mellékhatásaként fellépő veszélyek által (például környezeti károk, nyersanyagforrások kimerítése, génsebészet). Ezek az emberek által közvetlenül már nem felfogható kockázatok időben, térben és társadalmilag nem határolhatók el. A modern nyugati jóléti államok belső stabilitása a társadalmi biztonság megteremtésén alapult, amely a gazdasági - társadalmi egyenlőtlenségeket az állam a jövedelmek újraelosztásával kiegyenlítette, ezáltal magas fokú biztonságot és kiszámítható életfeltételeket jelentett az embereknek. Ez a politikai-társadalmi modell a 80-as évektől bomlani kezdett, amely napjainkban egyre fokozódó mértékű. Mára egyértelműen mérhető, hogy a társadalom nagyobb részének közérzete, biztonságérzete alapjaiban rendült meg. Ma már egyre nagyobb a társadalomban azoknak az aránya, akik az állam által garantált munkahelyet, az azzal járó nagyobb biztonságot, a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentését akarják.

Elemi csapások, természeti veszélyek fejezetben a katasztrófavédelmi törvény szerinti csoportosítás alapján, a természeti eredetű veszélyeztető hatásokat és az ellenük való védekezés lehetőségeit veszik górcső alá a szerzők. Hazánk a vizek kártételei által a legérintettebb országok közé tartozik Európában

és a Kárpát-medencében. Az elmúlt évszázadokban elődeink óriási munkát végeztek a folyóink szabályozása és védő töltésézése terén, de még ma sem mondhatjuk, hogy árvízvédelmi művekkel határolt folyóink 100%-os biztonságot jelentenek a folyók mentén lévő településeken lakók számára. Az ár-és belvizek veszélyeztető hatásait, az ellenük való felkészülést és a bekövetkezése esetén végrehajtott feladatokat, az elmúlt évtizedekben bekövetkezett hazai árvízi védekezések feladatrendszerén keresztül élményszerűen ismerhetjük meg. Kiemelt szerepet foglalnak el ezek között is a lakosságvédelmi intézkedések, amelyek bevezetése a védelmi igazgatás rendszerén keresztül valósul meg országos, területi és helyi szinten. Az ár-és belvizek veszélyeztetésén túl egyéb szélsőséges időjárási helyzetek is okozhatnak veszélyhelyzeteket, ezek közé tartoznak a hőmérsékleti extrémítások, a hóhullámok és a hidegek, valamint a szélviharok okozta rongálások. A szerzők a földrengésről, mint a legtöbb áldozatot követelő és az egyik legnagyobb kárral járó természeti veszélyforrás veszélyeztetéséről közérthető módon adnak információkat. Írnak az előrejelzés lehetőségének korlátairól, a preventív védekezésről, a rengések mérési lehetőségeiről, a lakosságvédelemről.

Nem elhanyagolhatóan ebben az időszakban bekövetkező dominó hatások kockázatát is részletesen elemzik, ezen túlmenően a kárfelszámolás specialitásait is bemutatják. Ipari szerencsétlenségek, civilizációs veszélyek a katasztrófavédelmi törvény IV. fejezete alá tartozó feladatokról, valamint a kritikus infrastruktúrák, létfontosságú rendszerek és létesítmények védelméről, továbbá a nukleárisbaleset-elhárítás szakterületéről szól ez a fejezet. A katasztrófavédelem hivatásos szervezetében 2012. január 1-vel egy teljesen új szakágazat jött létre, ez pedig az iparbiztonsági ágazat. A veszélyes anyagokkal kapcsolatos hatósági engedélyezési, felügyeleti és ellenőrzési feladatok a hivatásos katasztrófavédelmi szervezet részéről kiterjedtek, addig nem szabályozott területre. Részletesen bemutatásra kerül a hatósági engedélyezési eljárás menete, alsó és felsőküszöbös üzemek esetében, a külső védelmi terv készítésének menete, a veszélyesáru-szállítások (vasúti, közúti, vízi, légi) ellenőrzése. A veszélyes tevékenységet folytató üzemeltető köteles bizonyítani, hogy az ő általa végzett veszélyes tevékenység nem jár a meghatározottnál nagyobb kockázatokkal, illetve megtett minden elvárhatót az esetlegesen bekövetkező súlyos baleset megelőzése és a következmények elhárítása érdekében. Ehhez szükséges egy biztonsági irányítási rendszert működtetnie az üzemeltetőnek.

A kritikus infrastruktúrák közé tartoznak azon gazdasági működést elősegítő szervezetek, létesítmények, létesítményrendszerek, hálózatok összessége, vagy ezek részei, amelyek megsemmisülése, szolgáltatásaik vagy elérhetőségük csökkent szintje egy adott felhasználói kör létre, lét-és működési feltételeire

negatíván hat. A szerzők végig vezetik azt a folyamatot, amely az elmúlt 15 évben ezen a területen az Európai Unióban és főleg hazánkban történt. A mai korban társadalmunk és az egyének működése szempontjából kiemelt jelentőséggel bír, a létfontosságú rendszerelemek védelme és az esetleges incidensekkel szemben minél tovább való kiesésmentes működtetésük. Ezt a célt szolgálják az elmúlt években hozott intézkedések és az ezek végrehajtásához kialakított szervezetek. Az atomenergia békéscélú felhasználása során bekövetkező radiológiai, vagy nukleáris események elhárítására való felkészülésről, a bekövetkezett események következményeinek csökkentéséről az Országos Nukleárisbaleset-elhárítási Rendszer (ONER) gondoskodik. Az ONER felépítéséről, jogszabályi háttéréről, működéséről is hasznos ismereteket kapunk ebben a fejezetben.

A katasztrófavédelem szervezete és működése fejezetben a magyar katasztrófavédelem létrejöttének körülményeit elemzik a szerzők. A két jogelőd szervezet - az állami tűzoltóság és a polgári védelem – országos és megyei szintű összevonása történt meg először 2000-ben, majd 2012-ben teljesedett ki a szervezeti integráció a 2011. évi CXXVIII. számú törvény (új katasztrófavédelmi törvény) alapján, egy egységes hivatásos szervezet jött létre. Az új törvény szerint, a katasztrófavédelem nemzeti ügy, az állam szerepét növelni kell, mert ezzel biztosítható a lakosság életének és anyagi javainak biztonsága. A szerzők a továbbiakban a megújult katasztrófavédelem szervezetét, az integrált feladatrendszert részletesen, feladat centrikusan a hatályos szabályozók alapján mutatják be. A tevékenység rendszert hármasság jellemzi, a megelőzés, a mentés és kárelhárítás, a helyreállítás-újjaépítés. A feladatok megelőzés centrikusakká váltak, létrejött a tűzoltósági és polgári védelmi szakterület mellett, egy új harmadik ágazat az iparbiztonság. A lakosság tűz elleni védekezésének biztosítása érdekében létrehozásra került az állami tűzoltóság. Új kockázat alapú megközelítéssel a veszélyeztető tényezők figyelembevételével kerültek a települések katasztrófavédelmi osztályba sorolásra. Átalakult a védelmi igazgatás rendszere, a kormány döntés előkészítő szerveként létrehozták a Katasztrófavédelmi Koordinációs Tárcaközi Bizottságot (KKB), melynek elnöke a belügyminiszter. A KKB operatív munkaszerveként megalakították a KKB Nemzeti Veszélyhelyzet-kezelési Központot, területi szinten megyei védelmi bizottságok alakultak, amelynek elnöke a kormány megbízott, valamint egy katasztrófavédelmi és egy honvédelmi elnökhelyettese is lett. Járási szinten helyi védelmi bizottságok jöttek létre, amelyek elnöke a járási hivatalvezető, egy honvédelmi és egy katasztrófavédelmi elnökhelyettesük is lett. A katasztrófavédelem országos szintű főhatósága a BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság, területi szervei a megyei igazgatóságok, helyi szervekként katasztrófavédelmi kirendeltségek és hivatásos tűzoltó parancsnokságok jöttek létre. A három fő

szakterületet – iparbiztonság, tűzoltóság, polgári védelem – országos és területi szinten főfelügyelők, helyi szinten felügyelők irányítanak.

A könyv zárófejezete Magyarország eddigi legnagyobb ökológiai következményekkel járó ipari szerencsétlenségét, a vörösiszap-katasztrófának torokszorító, hallatlanul izgalmas mentési, mentesítési és helyreállítási munkálatait mutatja be. 2010. október 4-én 12 óra után átszakadt a Magyar Alumínium Zrt. területén a X. számú vörösiszap tároló kazetta, a kiömlő 1,7 millió köbméter vörösiszap és lúgos víz elegye a Torna-patak medrén végig hömpölyögve Kolontár, Devecser és Somlóvásárhely települések mélyen fekvő részeit öntötte el, 10 ember halálát okozva. Muhoray Árpád tábornok hónapokon keresztül vett részt a bekövetkezett káresemények felszámolásának irányításában, a lakosságvédelmi feladatokban, valamint a helyreállítás és újjáépítési munkálatokban. Részletesen megismerhetjük az előtét következményeit, milyen azonnali intézkedések kerültek bevezetésre az emberi élet-és anyagi javak védelme érdekében. A kötet bemutatja a kárfelszámolás irányítására és végrehajtására létrehozott vezetési törzseket (operatív törzs, Újjáépítési Kormányzati Koordinációs Központ, Önkormányzati Kárrendezési Újjáépítési Csoport), az azok által végzett koordinációs és irányítói feladatokat. A kárenyhítés menetét az abban szervesen közreműködők részfeladatait szintén nagyon részletesen mutatja be a könyv, hiszen az egyik leghitelesebb személy tollából olvashatjuk mindezeket. A fejezet végi összegzésben a szörnyű tragédia következményeinek felszámolásában a körültekintő kormányzati gondoskodás fontosságát emelik ki a szerzők hangsúlyozva a katasztrófa következtében létrejött társadalmi összefogás fontosságát.

Elismerés illeti a Bíbor kiadó gondos munkáját, Gajdács Péter grafikus apokaliptikus hatású borítóját és Sereg András kreatív szerkesztőt türelmes, a sokszor eltérő felfogású szövegek alapos gondozásáért.

Felhasznált irodalom

Kondorosi F. – Muhoray Á. (2019): *Katasztrófák kora*. Budapest: Bíbor Kiadó, 144.

